

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 10, Aralık 2017, s. 340-361

Yrd. Doç. Dr. Tebrike KAYA

Beykent Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Medya Bölümü, tebrikekaya@beykent.edu.tr

YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE İNSAN İLİŞKİLERİNİN YABANCILAŞMA BAĞLAMINDA ANALİZİ: HER (AŞK) FİLMİ ÖRNEĞİ

Özet

Bu çalışmada, varoluşçu izler taşıyan *Her (Aşk)* adlı film, sosyolojik veri sağlayan bir belge olarak ele alınmış ve yabancılaşma bağlamında analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı, yapay zekâya sahip işletim sistemi ile insan arasındaki ilişkiye odaklanan filmin konusu çerçevesinde yabancılaşma olgusunun ortaya çıkmasına neden olan unsurları belirlemektir. Niteliksel yöntemle yapılan bu çalışmada, filmde yabancılaşma olgusuyla ilişkilendirilen olaylar ve durumlar incelenerek, iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişimin ve metropol yaşamının insan ilişkilerini nasıl etkilediği açıklanmaya çalışılmıştır. Filmde, yabancılaşmanın iletişim sorunlarıyla ilgili farklı boyutları, dijital teknolojinin kullanımı, kadın-erkek ilişkileri ve evlilik kurumu üzerinden ele alınmaktadır. Bu çalışma, insanın iletişim kurma ihtiyacını karşılamak, tüm zihinsel üretimini ve etkinliğini ortaya koymak için bilgisayar teknolojisine bağımlı olmasının yabancılaşmaya neden olduğunu göstermektedir. Kadın-erkek ilişkilerini ve evlilik kurumunu belirleyen toplumsal cinsiyet rolleri, insanları belli davranış kalıplarına uymak zorunda bıraktığı için yabancılaşmaya neden olmaktadır. Metropol yaşamı ise insanı doğadan uzak ve kendisine yabancı insan kitlesi arasında yaşamak zorunda bırakması açısından yabancılaştırmaktadır. Yabancılaşmanın, insanla ilişkili olan her durumda ortaya çıktığı ve insan için kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, dijital teknoloji, insan, yabancılaşma, varoluşçuluk.

**ANALYSIS OF NEW COMMUNICATION TECHNOLOGIES AND
HUMAN RELATIONS WITHIN THE CONTEXT OF ALIENATION:
HER (LOVE) MOVIE EXAMPLE**

Abstract

The film called Her (Love), which carries existentialist signs, was dealt with as a document providing sociological data and it was analyzed within the context of alienation. The purpose of the study is to determine the factors causing the occurrence of alienation phenomenon within the context of the film, which focuses on the relationship between an operating system having an artificial intelligence and human. Events and circumstances associated with alienation phenomenon are examined, and how the metropolis life and rapid change experienced in communication technologies affected human relations was tried to be explained in the study that was made with qualitative method. Different dimensions of alienation concerning communication problems are discussed over the use of digital technology, man-woman relationships and institution of marriage in the movie. This study demonstrates that for a person to be depended on computer technology in order to meet his/her communication need, and to deliver his/her all-mental production and activity causes alienation. Since social gender roles identifying woman-man relations and the institution of marriage obligates human to comply with certain behavioral patterns, they cause alienation. Metropolis life also alienates human since it obligates human to live away from nature and among a crowd of people, who are stranger to him/her. It is seen that alienation arises in any case concerning human and it is inevitable for human.

Key words: Communication, digital technology, human, alienation, existentialism.

Giriş

Dijital teknolojinin gelecekte insanlara ne tür imkânlar sunacağı iletişim bilimciler kadar bu alanla ilgili herkes için merak konusudur. Son otuz yıldır yaygın olarak kullanılan dijital iletişim teknolojileri, yeni medya ve sosyal medya isimleri altında gelişmeye devam ederken, bireysel ve toplumsal yaşamda önemli değişme ve dönüşümlere neden olmaktadır. İnternet ve sosyal medya platformları, bilgisayar aracılı iletişimi yüz yüze iletişim olarak nitelendirilebilecek biçimde değiştirmiştir. İnsanların birbiriyle yazışıp konuşabildiği, eş anlı birbirini görebildiği, oyun oynayıp alışveriş yapabildiği, tanımadığı insanlarla duygusal bağlar kurabildiği sanal iletişim ortamları, gündelik

yaşamın vaz geçilemez unsurları haline gelmiştir. Dijital iletişimin insan yaşamının merkezine yerleşmesi, dijital iletişim olanakları ve insan arasındaki ilişkinin geleceği üzerine düşünmeyi heyecan verici bir alana dönüştürmüştür. Bu alan, bilim insanlarının ilgisini çektiği kadar film yapımcılarının da ilgisini çekmekte ve teknoloji insan ilişkisini sorgulayan sinema filmlerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Kitlelerin çağdaş sanatı olan, birçok insan tarafından izlenen ve tartışılan sinema filmlerinin toplumsal konuları popülerleştirmesi, toplumsal kuram ile sinema arasında eleştirel bir ilişki kurulmasını kaçınılmaz kılmıştır. Sinema, çağdaş toplumsal ilişkileri, bireylerin en mahrem ve aleni arzularını ve korkularını temsil etme ya da şekillendirme açısından belirgin bir güce sahiptir. Resmettiği toplumun ayrılmaz bir parçası olan sinema, toplum üzerine bir fikir sunmakla kalmaz aynı zamanda toplumsal yaşamın önüne muazzam bir olanaklar evreni serer. Bu bakımdan sinema, toplumsal değişimle ilgili bir deney niteliği taşır (Deleuze, 1989, akt. Diken ve Laustsen, 2010: 24).

Sinema hem temsil eder hem de gösterir. Morin'e (2005) göre insan ruhuna paralel olan sinema, gerçeği, gerçek dışı olanı, bugünü, hafızayı ve rüyayı aynı zihinsel düzeyde birleştirir. Başkalarının yaşamlarına katılmayı ve onlarla özdeşleşmeyi mümkün kılan sinema, insanla yaşadığı dünya arasındaki etkileşimi artırır. Sinema sanatının gelişimine paralel olarak film kuramı ve film eleştirisi alanında yeni düşünceler ortaya çıkmıştır. Sinemanın toplumsal yaşamın temsillerini ortaya koyması, sinema ve sosyal bilim alanları arasındaki sıkı ilişkiyi görünür kılmıştır. Filmler, bir sanatçının öznel dışavurumu ya da estetik özellikleri açısından incelenmelerinin yanı sıra sosyolojik ölçütlere göre değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu yaklaşım, filmlerin içeriğiyle ilgili sosyal koşulların incelenmesini öne çıkarmış, bir film hangi türe ya da tarihsel döneme ait olursa olsun sosyolojik veriler sağlayan bir belge gibi ele alınmaya başlamıştır.

Sinema ve felsefe arasında da aynı bağlantı söz konusudur. Özellikle 90'lı yıllardan itibaren Hollywood sineması, varoluşçu izler taşıyan filmler üretmeye başlamıştır. Bunun nedeni kuşkusuz varoluşçu felsefenin elli yıl kadar önce dile getirdiği sorunların günümüzde daha da hissedilir olmasıdır. Çağdaş yaşamda, bireyin yabancılaşma sorununu katlanarak artmaktadır. Varoluşçuluk, çağdaş insanın kendisini arayışıdır. Bu nedenle insana ilişkin olan her şey, umut, umutsuzluk, korku, kaygı, başkaldırı, sorumluluk, özgürlük ve yalnızlık varoluşçu felsefenin düşünce konuları arasına girer (Savaş, 2013: 254). Dijital teknoloji ve insan arasındaki ilişkiyi sorgulayan *Her (Aşk)* adlı film, sinemanın sosyoloji ve felsefe ile kurduğu bağlantıyı açık bir şekilde ortaya koyması açısından seçilmiş ve bu çalışmada yabancılaşma bağlamında incelenmiştir.

Yabancılaşma

Marx'ın yabancılaşma kuramı, insanın fiziksel ve akli durumu ile bir parçası olduğu kapitalist üretim arasındaki ilişkinin, insan ve toplumsal süreç üzerindeki yıkıcı etkisini gözler önüne sermektedir. İnsanların yaşam koşullarını ve bu koşullar altında sürdürdükleri yaşamı anlama yöntemi olan bu kuram, eylemde bulunan bireyi merkeze alır. İnsan hakkında konuşmak için yeni bir odaklanma noktası olan yabancılaşma kuramı, insanları tanımlarken kullanılan birbirlerine bağlı unsurların işleyişindeki bozukluğa ve parçalanmaya vurgu yapar (Ollman, 2015: 216).

Yabancılaşma kavramı, insanın kendi doğasının temel yönlerinden ve toplumdan uzaklaşması ya da kopması durumunu açıklamak için kullanılır. Marx'ın erken dönem fikirlerinin etkisiyle sosyolojiye giren kavramın bu alanda işlerlik kazanması için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur (Giddens ve Sutton, 2014: 97). Amerikalı sosyologlar, insan etkinliğinin farklı alanlarında görülen yabancılaşmayı farklı boyutlarda tanımlamışlardır. İnsanın içinde bulunduğu şartları bir bütünlük içinde algılayamama, yalnızlaşma ve kendini özüne karşı yabancı hissetme şeklinde özetlenebilecek yabancılaşma türlerinden her biri, insanın etkinlik alanındaki nesnel konumuna bir tepki niteliği taşımaktadır. Maddesel üretim, zihinsel yaratma ve insan ilişkileri olarak ele alınan bu temel etkinlik alanları, yabancılaşmanın farklı boyutları olarak incelenebilir.

Maddesel üretim yoluyla yabancılaşmaya yönelik en klasik örnek, insanın makine tarafından köleleştirildiği düşüncesidir. Bu düşünceye göre insan bir yandan üretim araçları karşısında, diğer yandan da bu üretim araçlarına sahip olamaması nedeniyle köleleşmektedir. Her iki durumun ortak yönü, insanların etkinlikleri ve varlıkları için zorunlu olan araçlar karşısındaki yabancılaşmadır. İnsanın var olması ve etkinlikte bulunması için araçlara bağımlı olması, köleleşmesine yol açmaktadır.

Yabancılaşmanın ortaya çıktığı ikinci etkinlik alanı, zihinsel yaratma yoluyla yabancılaşmadır. İlk kez Hegel ve Feuerbach tarafından dinle ilişkili olarak incelenen bu alanı Marx emeğin yabancılaşmasından önce incelemiş ve yabancılaşmanın iki türü arasındaki koşutluğu ortaya koymuştur. Bu alanda gerçek anlamda bir nesneleştirme evresinden söz edilemez fakat bazı zihinsel ve tinsel olguların insan üzerinde egemenlik kuran yabancı bir güç olarak belirme olasılığı her zaman vardır. Teknolojik gelişmeler bu alandaki anlamsızlık ögesine tipik bir örnektir. İnsanın zihinsel ve tinsel ürününün kendisine egemen olması, onun güçsüzlük duygusu hissetmesine neden olmaktadır (Tolan, 2006: 310).

İnsan etkinliğinin üçüncü alanı, insanlar arası ilişkilerdeki yabancılaşmadır. Bu alandaki yabancılaşma, bu ilişkilerin insanlar veya insanlarla toplum arasında olmasına göre farklı biçimler kazanır. İnsanlar, toplumsal kurallara boyun eğmek zorunda bira-

kıldıkları andan itibaren toplumsal kurumlar birer baskı mekanizmasına dönüşürler. Bu durumda yabancılaşma, bireyin kendi arzularına karşın toplumsal mekanizmalara boyun eğmesi ve aşırı uyumlu bir tutumu benimsemesi biçiminde kendini gösterir. Ancak toplumsal yabancılaşma yalnızca köleleşme veya çaresizce boyun eğme olarak tanımlanamaz. Belirli kuralları bilmemek veya kuralları çiğnemek ya da görmezden gelmek de toplumsal yabancılaşmanın çeşitleri arasında yer alır. Bu yabancılaşma türü, toplumca beklenen davranışların sınırlarının açıkça belirlenmemiş olmasından kaynaklanmakta ve bu durum öznel tepkiye yol açmaktadır. Bir diğer yabancılaşma türü de insanın diğer insanlarla ya da toplumsal gruplarla olan ilişkilerinin gönüllü bir seçim sonucu oluşmaması halinde ortaya çıkar. Böylesi bir dışta kalma durumu da insanda yalnızlık duygusu yaratmaktadır (Ollman, 2015: 238).

Yabancılaşmanın öznel boyutları olan güçsüzlük, yalnızlık ve anlamsızlık duygusu, toplum içindeki ölçüt yoksunluğu ya da aşırı uyumluluğu, insanın maddesel, zihinsel ve toplumsal ürünlerinden kopması ve onlar tarafından köleleştirilmesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Marx'ın çalışmalarının merkezindeki yabancılaşma türü, insanın kendisini özüne karşı yabancı hissetme olgusudur. İnsanın toplumsal rolünden kopması ve bu rol tarafından köleleştirilmesi olarak açıklanabilen bu olgu sosyolojide de kullanılır. Nitekim toplumun bireyden beklediği tüm davranışları kapsayan toplumsal rol kavramı, modern sosyolojinin temel kavramlarından biridir. Modern toplumda yaşayan birey, çok sayıda toplumsal rolü yerine getirmek zorundadır. Bu rolleri yerine getirme zorunluluğu ile bu rolleri belirleyen kurallar arasında çatışmalar oluşması, insanın kendisini özüne yabancı hissetmesine neden olmaktadır (Tolan, 2006: 312).

Marx'ın yabancılaşmayı sadece işçi sınıfına mensup insanlarla ilişkilendirmesine karşılık, Erich Fromm yabancılaşmayı herkeste görülen bir kişilik hastalığı olarak nitelendirmiştir. Freud'un psikanalitik kuramını Marxist-maddeci bir temel üzerinde yeniden yorumlayan Fromm'a göre yabancılaşma olgusu, kişinin kendinde bulunan özelliği yaptığı ürüne aktararak o ürüne taparcasına bağlanması ve kent yaşamında görülen bürokratik düzen ekseninde oluşmaktadır. Modern yaşamın bürokratik düzeni, insanı güçlü ya da aciz duruma getirerek insanlar arasındaki iletişimi iyice koparmış, güçlü-nün güçsüzü bir meta ve nesne gibi algılamasına neden olmuştur.

Fromm, *Sağlıklı Toplum* (2005) adlı yapıtında ise tüm insanların paylaştığı temel gereksinimlere dikkat çeker. Bunlar biyolojik gereksinimler değil insanın doğayla uyum halinde yaşayan hayvanlar dünyasından ayrılmasından ve bilgi sahibi olmasından sonra artış gösteren güvensizlik duygusuyla bağlantılı gereksinimlerdir. İnsana özgü bu gereksinimler, başkalarıyla toplumsal ilişki içinde olmak, yaratıcı olmak, sabit köklere sahip olmak, kimlik gereksinimi ve kendini zihinsel anlamda yönlendirebilmek olarak sıralanabilir. Fromm, bu gereksinimlerin karşılanmasına yardımcı olmayan çevrenin,

insanın zihinsel açıdan sağlıklı bir yaşam sürmesini engellediğini söyler. Sağlıklı psikolojinin temeli, toplumun iktisadi koşullarıyla ilişkilidir. Fromm'a göre akıl sağlığı, bireyin topluma uyum sağlamasından değil, toplumun, bireyin temel gereksinimlerini karşılayacak biçimde örgütlenmesinden geçmektedir (Fromm 2005, akt. Özbudun ve Demirer, 2008: 34).

Herbert Marcuse (1964) *Tek Boyutlu İnsan* adlı yapıtında eleştirilerinin odağına modern sanayi toplumunu ve onun ürettiği tüketen insan tipini yerleştirmiştir. Marcuse'a göre kapitalist gelişme, burjuvazinin olduğu kadar işçi sınıfının da yapısını köklü biçimde değiştirmiş, onu tarihsel değişimin bir ögesi olmaktan çıkartmıştır. Sanayi toplumunun geliştirdiği tüketim normları, insanların gerçek ihtiyaçlarının yapay gereksinimlerle yer değiştirmesine neden olmuş ve bu şekilde ortaya çıkan sahte bilinç, toplumu dönüştürme gereksinimini perdelemiştir. Yapay ihtiyaçlar, bireylerin baskı altında tutulması için belirli toplumsal çıkarların öne sürdüğü ihtiyaçlardır. Bu ihtiyaçların karşılanması bireyi çok mutlu kılsa da gerçekte onların kendi yeteneklerini geliştirmesini engellemektedir. Reklam programlarının ileri sürdüğü biçimde dinlenme, eğlenme ve tüketme ihtiyaçları yapay ihtiyaçlar sınıfına girer.

Marcuse'a göre günümüzde birey toplumun bütünüyle özdeşlik kurmaktadır. Bu durum, ilkel toplum biçimlerindeki dolaysız birey-toplum özdeşliğinin bilim ve teknoloji sayesinde farklı bir düzlemde ortaya çıkmasıdır. Birey toplumun örgütleniş tarzı ve dayatılan yaşam biçimi karşısında eleştireliliğini yitirmekte, sistemin etkinliği karşısında bilinci körelmektedir. Modern sanayinin ve tüketim toplumunun insana getirisini, yabancılaşmış tek boyutlu insandır. Yabancılaşma tamamen nesneleştirir ve yabancılaşan kişi kendi yabancılaştırılmış yaşamı içinde kaybolup gider. Modern sanayi toplumunda insanın yabancılaşmasının bir belirleyeni tüketim normları ve bunların içselleştiği ideolojik ortam iken bir diğeri de teknoloji ve üretimin örgütleniş tarzıdır. Teknoloji, kendi yasalarını geliştirerek insanı kendisine tabi kılarken, bunu yüksek yaşam standartlarıyla telafi edermiş gibi görünür (Marcuse, 2008: 40).

Zerzan'a göre Marcuse'un 1964 yılında yaptığı yorum, hedefi bulmuştur. Tıpkı o yıllarda onun söylediği gibi, belki de teknik akıl kavramının özü ideolojidir. Sadece teknolojinin uygulanış tarzı değil bizzat teknolojinin kendisi tahakkümdür ve yönetsel, bilimsel olarak ölçülüp biçilen kurnazca bir denetim yoludur. Söz konusu bu denetim, bugün canlı ve doğal dünya ile aramızdaki ilişkinin hızla yok olmasına neden olmaktadır. Yüksek teknoloji yöntemini esas alan evcilleştirici ve öldürücü emperyalizm tarafından başımıza musallat edilen bilgisayarlaşma, çığırından çıkmış bir "Bilgi Çağı Hiçliği" olarak karşımızda durmaktadır. İnsanlar daha önce asla böylesine güçsüzleştirilip, her konuda makinalara bağımlı hale getirilmemiştir. Yeryüzü, teknolojik gelişmeler

yüzünden hızla imhanın eşiğine yaklaşırken, ruhlarımız da teknolojinin hükmedici yasalarından dolayı silikleşmekte ve donuklaşmaktadır (Zerzan, 2000: 238).

Sosyolog Georg Simmel modernleşmenin sonuçlarından biri olan kentleşmeyi yabancılaşma olgusunun temel unsurlarından biri olarak görür. Simmel için sosyolojik sınırlarıyla önemli bir mekân olan kent, kalabalıklar ve farklılıklar mekânı olarak metropol insanına özgü toplumsal psikolojinin zeminini hazırlar. Metropol insanına özgü bu psikolojik durumun temelinde, insanın kendi var oluşunu, bağımsızlığını ve bireyselliğini koruma çabası yer alır. Metropol yaşamı, insanı, kendisine yabancı olan insan kitlesiyle fiziksel yakınlığa zorladığı için birey bir tür ezilme duygusu yaşamakta, toplumsal ve fiziksel çevresiyle arasına bir mesafe koymak zorunda kalmaktadır. Bireyin bir savunma mekanizması olarak oluşturduğu bu mesafe, yaşama karşı bıkkınlık ya da kayıtsızlık olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kayıtsızlık, bireyin tüm dünyayı değersizleştirmesine ve kendi varlığını da değersizlik duygusu içinde algılamasına neden olmaktadır (Simmel, 2003: 26).

Kişilerarası tüm duygusal ilişkilerin bireyselliğe dayandığını ve tepkisellik içerdiğini öne süren Simmel, zihinsellik ve bireysellik olgusunu birbirine karşıt iki noktada konumlandırır. Akla dayalı zihinsel ilişkiler söz konusu olduğunda, insanın bir sayıya veya işiyle ilgi çeken bir nesneye dönüştüğünü ifade eder. Metropol yaşamında, küçük yerleşim birimlerindeki bireysel ilişkilerin yerini üretici ile tüketicinin birbirini tanımadığı ve tanıdık olma durumunun yarattığı duygusal boyuttan yoksun zihinsel ilişkiler almıştır. Bu yüzden metropol insanı için çevresindeki herkes müşteri, satıcı ya da hizmet elemanı olarak görülmekte, bu doğrultuda her iki taraf da kendi zihinsel planlarına göre ekonomik çıkar elde etme peşinde koşmaktadır. Başka bir deyişle, para ekonomisi ile duygusallıktan uzak zihinsel ilişkiler arasında çok sıkı bir bağlantı vardır (Simmel, 1978: 88).

Metropol yaşamı, insanı geleneksel bağlarından koparmaktadır. Sosyolog Bauman, akrabalık bağları gibi sabit bağları olmayan bu insanı modern akışkan toplumun sakini olarak tanımlar. Bauman'ın "bağımsız insan" olarak adlandırdığı bu insan tipi, insanlığın geri kalanıyla irtibata geçebilmek için bugün yeni iletişim teknolojilerini kullanmaktadır. Daimî bağları olmayan ve aralarında bağ kuramayan insanlar günümüzde kablolu veya kablosuz araçlar kullanarak diğer insanlarla bağlanabilmektedir. Fakat bu bağlantılar ne sabit bağların boşluğunu doldurabilir ne de sürekli olabilir. Bağlantılar, sanal ilişkilerdir. Sanal ilişkiler, geleneksel ilişkilerin tersine akışkan modern yaşama uygundur. Çünkü sanal ilişkiye girmek ve bu ilişkiden çıkmak, gerçek ilişki kurmak ya da sonlandırmaktan çok daha kolaydır. Kendisini yararsız ve boşlukta hissedenden insan yine de güvenilir bir el bulmak umuduyla ötekiyle ilişki kurmaya can atmaktadır. Fakat insanlar sonsuza dek sürecek bir ilişki aramadıkları gibi ilişki kurduklarında bile endi-

şeye kapılırlar. İlişkide olma durumu onların yeni ilişki kurma özgürlüğünü sınırladığı için kendilerini özgür hissetmezler.

Bauman, bağımsız insanın âşık olmayı da yinelenen bir durum olarak görme eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Günümüzde, yaşamakta olduğu aşkın sonuncu olacağına güvence vermeyen ve gelecekte de aşk yaşayacağını düşünen insan kesimi hızla artmaktadır. Aşk deneyimlerinin sayısı arttıkça, aşkın öğrenilen bir beceri olduğunu düşünen insan bir sonraki aşkın daha baş döndürücü olacağına inanmaktadır. Bauman'a göre bu bir yanılsamadır. Aşk deneyimlerinin artışından edinilen bilgi yalnızca aşkın bilgisidir. Bu bilgi, insana yalnızca hızla bitirmeye ve yeniden başlamaya yardım eden bir beceri kazandırmaktadır.

Bauman'a göre, arzu ve aşk kan kardeş gibidir. Arzu, başka olanın varlığıyla kışkırtılan bir tüketme isteğidir. Tıpkı yiyip içmek, yutmak, sonra da sindirmek ve yok etmek gibidir. Başkalık, keşfedilir, tadılır, ona alışılır ama eğer evcilleştirilirse tüketim alanından atık alanına düşmüş olur ki atıklar iticidir. Aşk ise özen göstermek ve özen gösterilen nesneyi koruma arzusudur. İçme almak, yutmak, sonra da özneyi nesnenin içinde sindirmek ister. Çünkü seven ben, kendini sevilen nesneye bırakarak gelişir. Aşk, koruma, besleme, barındırma açlığı anlamına gelir. Aynı zamanda aşk, okşama, saklama ve hapsetme açlığıdır. Aşk, hizmete her an hazır olmak, emre amade olmaktır. Arzu tüketmek isterken, aşk sahip olmak ister. Doğasına uygun olarak aşk arzuyu sürdürmeye çabalarken, arzu aşkın zincirlerinden kaçır (Bauman, 2009: 14-20).

Varoluşçuluk

Bir yaşama felsefesi olarak varoluşçuluk, insanı kendi bütünlüğü içinde anlama uğraşı olarak açıklanabilir. Başka bir ifadeyle varoluşçuluk çağdaş insanın kendini arayışıdır. Bu nedenle insana ilişkin olan her şey varoluşçu felsefenin konusudur. Varoluşçuluğun çağın insanını tanıma çabasına, sosyal bilimler ve sanat alanları da eşlik ederler. Felsefe alanında yaşam ve insan kavramsal düzeyde ele alınırken, farklı sosyal bilim alanlarında insan ve yaşam farklı yönleriyle ele alınıp incelenir. Sanat alanında ise, örneğin bir romana ya da bir filme konu olan insanla doğrudan doğruya yüz yüze gelinir. İnsanı ve yaşamı yansıtmaya sorumluluğunu üstlenen sanat ürünleri, sosyolojik, antropolojik ve felsefi açıdan incelenmeye uygun veri kaynaklarıdır.

Varoluşçu dünya görüşünün yansımalarına Hollywood filmlerinde de rastlanmaktadır. Hollywood varoluşçuluğu, günümüz insanının çağdaş yaşamdaki sorunlarını, özellikle yabancılaşma sorununu vurgulaması açısından önemlidir. Hollywood varoluşçuluğunun kökleri 1940'lı yılların Amerikan sinemasına kadar uzanır. Varoluşçu felsefenin yabancılaşma, yalnızlık, özgürlük, sorumluluk, yaşamın anlamı, anlamsızlık, kötü niyet ve ölüm gibi kavramlarını Hollywood sinemasında işlemek 90'lı yıllardan

itibaren tekrar moda olmuş, Oscar ödülleri varoluşçu izleklerle dolu Hollywood yapımı filmlere verilmeye başlamıştır (Savaş, 2013: 249).

Varoluşçuluk, farklı filozoflar tarafından bunalım, umutsuzluk, bunaltı, kötümserlik, başkaldırı, özgürlük, idealizm ya da saçmalık felsefesi olarak tanımlanmıştır. Ancak bu tanımlamalar, tanımdan çok varoluşçuluğun bir yanına parmak basan, varoluşçuluğun yalnızca belli bir özelliğini abartarak ortaya koyan sözcüklerdir. Sartre'ın varoluşçuluk açıklaması da onun birkaç özelliğini açıklamakla kalır, tümel bir tanıma ulaşmaz. Sartre'a göre her nesnenin bir özü bir de varlığı vardır. Öz, nitelikler topluluğu demektir. Varlık ya da varoluş ise dünyada etkin olarak bulunuş demektir. İnsanların çoğu, özün önce, varoluşun sonra geldiğine inanır. Bu düşünce tarzının kökleri dine dayanmaktadır. Varoluşçuluk ise, insan için varoluşun, özden önce geldiğini söyler. İnsan, dünyaya atılarak, acı çekerek ve savaşarak kendini belirler, kendi özünü kendi yaratır (Bezirci, 1985: 9).

Bir şeyin tanımlanamaması onun olmadığını göstermez. Varoluşçuluğu tanımlamaya çalışmak yerine, belirtileri, kaynakları, konuları ve özellikleri üzerinde durmak gerekir. Ritter'e (1954) göre varoluşçuluk, köklerinden kopmuş, temelini yitirmiş, geçmişe, tarihe güvenini kaybetmiş, toplumda yabancılaşmış, mutsuz, huzursuz insan varlığını dile getiren bir felsefedir. Bu felsefe, günümüzle gelenek arasındaki bağlantının koptuğu, insanın manasız bir varlık haline geldiği ve bireyin kendi kendini yitirme tehlikesiyle yüz yüze kaldığı durumlarda ortaya çıkmaktadır (Ritter, 1954, akt. Bezirci, 1985: 11).

Tillich (1958) bu çıkışın köklerini makineleşmekte bulur. Makinenin üretimde kullanılması sonucunda, insan işlettiği makinenin egemenliği altına girmekte, özünü, benliğini, bilincini, kişiliğini günden güne yitirmektedir. Adeta dönen çarkların bir vidası haline gelerek nesneleşmektedir. Marks'ın yabancılaşmasına benzer şekilde, makineleşmenin getirdiği toplumsal üretim düzeni ve bireysel mülkiyet düzeni arasındaki çelişki, kişiyi tedirgin etmekte, insanı kendine yabancı, saçma, ezici, güvensiz, anlamsız bir ortamda hiçlikle karşı karşıya yaşamak zorunda bırakmaktadır. Marksçılık gibi varoluşçuluk da bu durumun yarattığı bir akımdır. Ancak bu akımların çıkış noktası aynı olmakla birlikte kullandıkları yöntemler ve vardıkları sonuçlar birbirinden farklıdır. Varoluşçuluk, bu durumu hem yansıtan hem de tepki gösteren bir felsefedir. Bu nedenle, varoluşçu yazarlar çağımız insanının yalnızlığını, boğuntusunu, umutsuzluğunu ve güvensizliğini belirtmekle yetinmez, kişinin kendini tanımasını, özünü yaratmasını, benliğini kazanmasını ve baskıdan kurtulmasını isterler. Öznelliğe ve bireyselliğe büyük önem verir, öznelikten hareketle bireyciliğe varırlar.

Sartre'a göre insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra tanımlanıp belirlenir ve özünü ortaya çıkarır. O halde insan ne olduğundan sorumludur. Varoluşçuluğun ilk işi de her insanın omuzuna varlığının sorumluluğunu yüklemektir. Ancak varoluşçulukta insan sorumludur derken kastedilen şey, insanın yalnızca kendisinden değil bütün insanlardan sorumlu olduğudur. Bu anlamda, öznelcilik sözcüğü bir yandan bireysel öznenin kendi kendini seçmesi, öbür yandan da insancıl özneliği aşmanın insanoğlunun kendi elinde olması demektir. Varoluşçuluğun derin anlamı da ikincisinde gizlidir. İnsan kendini seçerken, bütün insanları da seçer. Yani, insan olmak istediği kişiyi yaratırken, herkesin nasıl olması gerektiğini de tasarlar

Sartre'a göre, varoluş özden önce geldiği için, evrende var olduğu iddia edilen değerleri bulma olanağı da ortadan kalkmaktadır. İnsan için iyi olanı düşünecek sonsuz ve yeterli bir bilinç var olmadığından, "iyi" diye bir şey de var olmaz. Başka bir deyişle, gerekircilik, kadercilik yoksa insanoğlu özgürdür. İnsan özgürlüktür. Sartre, bu durumu "insan özgür olmaya mahkûmdur, zorunludur" sözüyle özetler (Sartre, 1985: 71).

Varoluşçu, tutkunun gücüne inanmadığı için tutkuyu kötü edimlerin özür kaynağı olarak görmez. Yalnızca insanın kendi tutkusundan sorumlu olduğunu düşünür. Ayrıca, insanın yeryüzünde kendisine yol gösterecek, önceden verilmiş bir işaret bulabileceğini de düşünmez. Böylesi bir işaretin ona yardımcı dokunmayacağını ve bu işareti her insanın canının istediği gibi yorumlayacağını bilir. Sartre'a göre bir duygunun değeri ancak onu doğrulayan bir edimle belirleyip tanımlanabilir. Duygu yapılan hareketlerle oluşur, duygunun değeri edimlerden sonra ortaya çıkar. O halde duygunun kılavuzluğunda yürümek doğru olmaz. Bir rehberle danışmak da insana doğru yolu göstermez. Öğüt istemek öğüt isteyeceğiniz kişiyi seçmek demektir ki, bu insanın kendini seçmesi gibidir. Bir kişi bana danışmak istediğinde ne cevap vereceğimi az çok bilir. Bu cevap ancak şu olabilir: "Özgürsünüz, onun için kendiniz seçin yolunuzu kendiniz bulun! Hiçbir genel ahlak size yapacağınız şeyi söyleyemez. Buna ancak siz karar vereceksiniz" (Sartre, 1985: 76).

Bir başına bırakılan insan, varlığını kendi seçer. Bırakılmışlık duygusu, bunaltıyla birlikte yürür. Umutsuzluk ise irademize bağlı olan şeylere ya da eylemlere yol açan olasılıklara güvenmek demektir. Gerçekten de insan bir şey istediğinde, durmadan olasılık unsurlarıyla karşılaşır. Olanaklar alanındaki insan, göz önünde tuttuğu olanakları sıkı sıkıya eylemine bağladıysa, işin geri kalanıyla ilgilenmesine gerek yoktur. Varoluşçu felsefeye göre insanın bir işe atılmak için hayal kurması gerekmez. İşe atılmak için ne gerekirse yapması gerekir. Bu, hayal kurmayacağım, elimden geleni yapacağım demektir.

Varoluşçuluk, bir miskinlik ve eylemsizlik felsefesi değil, insanı eylemle tanımlayan, davranışla yargılayan iyimser bir öğretilerdir. Çıkış yerinin bireyin öznelliği olmasının nedeni tamamen felsefidir. Çıkış noktası olarak Descartes'in görüşünü benimsemiştir. Descartes, "düşünüyorum, öyleyse varım" hakikatinin, şüphecilerin en acayip varsayımlarının bile sarsamayacağı kadar sağlam ve güvenilir olduğunu görerek, bu hakikati aradığı felsefenin ilk ilkesi olarak kabul etmeye tereddütsüz karar verdiğini söyler (Descartes, 1994: 33). Sartre'a göre insanoğlunun kendini kavradığı bu anın dışında kalan her şey ihtimal dâhilindedir. Bu mutlak gerçek, basit ve herkesçe kavranabilir bir gerçektir. İnsan, bir aracıya başvurmaksızın kendini ve özünü bilebilir (Sartre, 1985:84).

Sartre'ın insan kavramına göre, etkin ve kalıcı bir şekilde kendini yaratan varlık bir yaratıcı olarak var olurken, kendisini çevreden etkin bir şekilde ayırarak kendi özünü de yaratmaktadır. Sartre, insana göre dışsal bir şey olarak anlaşılan toplumsallık fikrine karşı çıkar. İnsan davranışları, sosyal olarak kabul görmüş değerlere uyduğunda sosyal olur ama bu aynı zamanda gerçek insanın değersizleşmesidir. Toplumsallaştırma sürecinde insan, sosyal rollerle bağlantılı maskeler kullanmak zorunda olduğu için, toplumsallık insanın küçümsenişidir. Birey, topluma ve onunla bağlantılı baskılara karşı çıktığında özgürdür. Özgürlük insancıl bir kişiliğin ön koşuludur ve insan varoluşunun temel verisidir (Sartre, 2010: 565).

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Niteliksel yöntemle yapılan bu çalışmada, Spike Jonze'un yazdığı ve yönettiği *Her (Aşk)* adlı film sosyolojik veri sağlayan bir belge olarak ele alınmıştır. İlk gösterimi 2013'te New York Film Festivali'nde gerçekleştirilen film, 86. Akademi Ödülleri'nde En İyi Özgün Senaryo dalında Oscar almıştır. Bu filmin seçilmesinin nedeni, bir bilgisayar işletim sistemi ile insan arasındaki iletişim üzerine odaklanmış olmasıdır. Çalışmanın amacı, bu filmde yola çıkarak dijital iletişim teknolojileri ile insan arasındaki ilişkiyi yabancılaştırma bağlamında sorgulamak ve yabancılaşmaya neden olan unsurları belirlemektir. Kavramsal tartışmayı somutlaştırmak amacıyla, filmde yabancılaştırma kavramıyla ilişkilendirilen olaylar ve durumlar betimlenmiş ve bu alanda görüş bildiren düşünürlerin açıklamaları doğrultusunda yorumlanmıştır.

Her (Aşk) Filminde Dijital Teknoloji ve İnsan İlişkileri

Senaryosu Spike Jonze tarafından yazılan ve yönetilen filmin başrollerinde, Joaquin Phoenix, Amy Adams, Rooney Mara, Olivia Wilde yer almıştır. Samantha adındaki yapay zekâya sahip işletim sistemini Scarlett Johansson seslendirmiştir. Los Angeles ve Şanghay'da çekilen bilimkurgu türündeki film, iletişim teknolojilerinde yakın gelecekte gerçekleşmesi beklenen gelişmelerin insan üzerindeki etkilerini sorgulamaktadır. Samantha adlı yapay zekâya sahip bir işletim sistemi ile Theodore Twombly arasın-

daki ilişkiye odaklanan film, birçok izleyici ve eleştirmen tarafından aşk filmi olarak nitelendirilmektedir. Film, kuşkusuz aşk olgusu ve toplumsal cinsiyet bağlamında da incelenebilir fakat bu çalışmada yabancılaşma olgusuna odaklanmak tercih edilmiştir.

Film, Theodore'un kendi kendine konuşuyor izlenimi veren yakın plan çekimiyle başlar. Konuşma, aşk dolu elli yıllık bir evlilikle ilgilidir.

“Chris’ime... Benim için ne kadar önemli olduğunu nasıl anlatacağımı düşünüp durdum. Sana âşık olduğum günü dün gibi hatırlıyorum. O küçük evde, yanında cırtlıçplak yatışımı... Kendimi daha büyük bir şeyin parçası gibi hissetmişim. Anne babalarımız gibi ya da onların anne babaları. Daha önce hayatımı sanki her şeyi biliyormuş gibi yaşıyordum. Sonra parlak bir ışık gelip beni uyandırdı. O ışık sendin. Elli yıldır evli olduğumuza inanamıyorum. Bugüne kadar hala her gün kendimi ışığı yakıp uyandırdığın o genç kız gibi hissediyorum, seninle beraber bu maceraya başladığımız bu macerayı yaşayan. Nice yıldönümlerine, aşkım ve sonsuza dek dostum. Loretta.”

Loretta imzalı bu sözleri kendi kendine fısıldarcasına söyleyen kişinin bir kadın değil de bir erkek olması daha ilk sahnede izleyicide büyük merak uyandırmaktadır. Bu sözlerin bir bilgisayar ekranında mektup formatında yazıldığı görülür. Theodore, başka bir mektup yazmaya başladığında, kamera başka masalarda başka mektup yazarları olduğunu gösterir. Burası engüzelmeletuplar.com adresinin ofisidir. 612 numaralı mektup yazarı olan Theodore Twombly'in işi başkaları adına mektup yazmaktır.

Filmde, yakın zamana kadar insanların haberleşmek ve duygularını iletmek için yazılan mektubun, iletişim teknolojilerinin günümüze göre daha gelişmiş olduğu bir zamanda profesyonel mektup yazarları tarafından yazılması, kişilerarası iletişim sorunlarına işaret etmektedir. İnsanların iletişim sorunları yaşamalarının kökeninde duygularını nasıl ifade edeceklerini bilmemeleri yatar. Filmde insanların duygularını birbirlerine iletmek için profesyonel mektup yazarlarına ihtiyaç duymaları, insanların kendi duygularına yabancılaştıklarını göstermektedir. Loretta'nın evlilik yıldönümü kutlaması için eşi Chris'e iletirmek üzere yazdırdığı bu mektup, evli çiftlerin günümüzde yaşadıkları ve geleceğe taşıyacakları iletişim sorunlarının bir sembolü olarak da görülebilir.

Dijital iletişim çağında yazılan bu mektup aynı zamanda geleneksel olanında sembolüdür. Bu sembol, yeni medya gibi kavramlarla adlandırılan iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, eskinin zıddı olmadığını ve eskiyi reddederek kendisini meşrulaştırmaya çalışmadığını göstermesi açısından önemlidir. Yeni, eski olanın üzerine inşa edilmiştir ve yeninin içinde eskiyi bulmak zaten mümkündür. Yeni olan iletişim olgusu değil, iletişim ortamıdır. Bu ortam, enformasyon değeri olan bir iletiyi zaman veya mekân içerisinde taşıyarak iletişime sokmak için kullanılan yeni bir nesne ya da araç olarak tanımlanabilir. Ancak dijital iletişimin bu kadar geliştiği bir zamanda, iletilerin mektup

formatında yazılması ve posta yoluyla gönderilmesi, insanın yeni teknolojiye yabancılaştığını göstermektedir. Toplumsal yaşamın her alanında görülebilen yabancılaştırma olgusu “değişim” ile yakından ilişkilidir (Timuçin, 1992: 23). Değişim, kısaca var olanların başka bir şekle ya da duruma girmeleri olarak tanımlanabilir ve değişimin çok hızlı yaşandığı dönemlerde yabancılaştırma daha fazla görülmektedir.

Theodore, gösterişli gökdelenlerin yükseldiği bir metropolde yaşamaktadır. Devasa kulelerin üst katlarında yer alan işyeri ve dairesi arasında gidip gelirken kullandığı ulaşım araçları oldukça kalabalıktır. Bu araçlardaki insanlar da tıpkı ilk sahnedeki Theodore gibi kendi kendine konuşuyormuş gibi görünmektedirler. Filmde, günümüzün cep telefonlarıyla iletişim kurarken kullanılan kulaklıkların yerini kablosuz, kulak içine takılan küçük araçlar almıştır. İnsanlar kulağa takılan bu küçük araç sayesinde, bilgisayarlarıyla ve diğer insanlarla sözlü iletişim kurabilmektedir. İnsanların büyük kalabalıklar içindeyken kendi kendisiyle konuşuyor gibi görünmesi insanların yalnızlığına vurgu yapmaktadır. Metropol yaşamının, insanı kendisine yabancı insan kitleleriyle fiziksel yakınlığa zorlaması, bir tür ezilme duygusu yaşamasına neden olmakta ve insan fiziksel çevresiyle kendisi arasına bir mesafe koymak zorunda kalmaktadır. Metropol yaşamında fiziksel yakınlığın artması, zihinsel uzaklığı beraberinde getirmektedir (Simmel, 2003: 98).

Theodore, iş dışındaki zamanlarda da yalnızdır. Akşamlarını üç boyutlu bilgisayar oyunuyla geçirmekte, fastfood türü yemeğini de genellikle bu oyunu oynarken yemektedir. Bu oyun, bilmediği bir gezegende uzay gemisini kaybeden oyuncunun, uzaylı bir çocuk yardımıyla gemisini arama ve gezegenden kurtulup evine dönme mücadelesiyle ilgilidir. Theodore, daha sonra buluşup yemek yediği bir kadına, bu uzaylı çocuğu kimsesiz ve yalnız olduğu için sevdiğini söyleyecektir. Böylece evdeki tüm zamanını bu oyunu oynayarak geçirmesi anlam kazanır. Theodore kendi yalnızlığı ile oyundaki uzaylı çocuğun yalnızlığı arasında sıkı bir bağlantı kurmaktadır.

Theodore, bir gece yatağına yattığında, uzun süredir ayrı yaşadığı ve boşanmak üzere olduğu karısıyla geçirdiği güzel günleri düşünür. Yalnızlık duygusundan kurtulmak için bilgisayarına, bir sohbet odasına girmesini söyler ve bir kadınla iletişim kurar. Koca adam nikini kullanan Theodore ile seksi kedicik nikini kullanan kadın arasındaki cinsel içerikli sohbet fazla uzun sürmez. Birbirini tanımayan erkek ve kadın arasındaki duygudan yoksun bu mahrem konuşma, Theodore’un kendi yalnızlığını daha derinden hissetmesine neden olur.

Dijital iletişim teknolojileri, insanlara her an tanıdığı ve tanımadığı kişilerle iletişim kurma ve can sıkıntısından kurtulma olanağı sağlamaktadır. Ancak özellikle tanıdık olmayan insanlarla kurulan bu kısa süreli bağlantılar, yalnızlık duygusundan kurtul-

mak bir yana insanın kendisini daha da yalnız hissetmesine neden olmaktadır. Dijital teknoloji aracılığıyla her an iletişim kurma olanağı, iletişim kurulan insanı da eşya-insan haline dönüştürmektedir. Bu durumda insan kendi özünü kendi dışındaki güçlere aktardığı için dışa bağımlı olmakta ve yabancılaşmaktadır (Fromm, 1997: 126).

Theodore bir gün alışveriş merkezinde gezinirken OS1 olarak adlandırılan bir işletim sistemi reklamıyla karşılaşır.

“Size basit bir sorumuz var. Kimsiniz? Ne olabilirsiniz? Nereye gidiyorsunuz? Orada ne var? İhtimaller neler? Element yazılım dünyanın ilk yapay zekalı iletişim sistemini gururla sunar. Sezgileri olan, sizi dinleyen, anlayan ve tanıyan bir varlık. Sıradan bir işletim sistemi değil bu. Tam bir beyin. Karşınızda OS1”

Theodore, yalnızlıktan kurtulmak amacıyla bu işletim sistemini satın alır. Evine gelip işletim sistemini kurar ve Samantha ile tanışır. Samantha, kendisini sezgi yeteneğinden ve tecrübelerinden bir şeyler öğrenebilme yeteneğinde olan bir varlık olarak tanıtır. Theodore, iş dışındaki vaktini yine evde tek başına üç boyutlu bilgisayar oyunu oynayarak geçirmektedir ama artık Samantha da hep onun yanındadır. Bu yakınlık, çok geçmeden gerçek izlenimi veren bir kadın erkek ilişkisine dönüşecektir.

Film, kadın erkek ilişkileri ve evlilikte yaşanan yabancılaşma olgusunu da mercek altına almaktadır. Theodore, çok sık olmasa da eski arkadaşı Amy ve kocası Charles ile buluşmakta ve her buluşmada Amy ile Charles arasındaki gerginliği hissetmektedir. Charles'ın çok müdahaleci bir erkek olması yüzünden mutsuz olan Amy, kocasının kendisi üzerinde yarattığı olumsuz duyguları ona açıklamak yerine daha çok içine kapılmaktadır. Bu durum, sorunların büyümesine ve çiftin birbirinden daha da uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Theodore, Amy'nin evindeyken Samantha ona boşanma avukatından bir e-mail geldiği haberini verir. Boşanma belgesini imzalaması gerektiğini hatırlayınca Theodore'un keyfi kaçır ve izin isteyerek arkadaşlarının yanından ayrılır. Karısı Catherine'den duygusal kopuşuyla ilgili anılar gözünde canlanır. Daha sonra Samantha ile dertleşirken, aslında kendisinin eşinden uzaklaştığını ve ilişkide onu tek başına bıraktığını itiraf eder. Buna karşın onu hala önemseydiğini ve evli olmayı sevdiği için de boşanmak istemediğini söyler. Bu tutarsız açıklamalar, bir mektup yazarı olarak başka insanların duygularını başarılı bir biçimde dile getiren Theodore'un kendi duygularına yabancılaştığını ve içine düştüğü umutsuzluk içinde çabaladığını göstermektedir.

Başka bir gün Samantha Theodore'a evliliğin nasıl bir şey olduğunu sorar. Theodore, hayatı biriyle paylaşmanın çok güzel bir duygu olduğunu, eşyle beraber büyüdüğünü, aynı şeylerden zevk almayı öğrendiklerini, kendini onun için geliştirdiğini ve yine birlikte değiştiklerini anlatır. Büyümenin, birbirinden uzaklaşmanın ve diğerini önemse-

meden değişimin evliliğin en zor kısmı olduğunu söyler. Filmde, evlilik sürecinde yaşanan değişimin ve dolayısıyla yabancılaşmanın kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır.

Theodore, evli arkadaşlarının ve Samantha'nın ısrarıyla, bir kadınla tanışmaya razı olur. Samantha'nın yer ayırttığı bir restoranda buluşup, yer, içer ve güzel vakit geçirirler. Yemekten sonra Theodore ile kadının öpüştüğü sahne, kadının ve erkeğin cinselliğe bakış açısındaki farklılığı göstermesi açısından önemlidir. Kadın, "sen de benimle yatıp, yarın beni aramamazlık yapmazsın değil mi? diye sorar. Theodore "olur mu öyle şey!" dese de kadının "seni tekrar ne zaman göreceğim?" sorusunu net olarak yanıtlayamaz. Kadın, Theodore'dan beklediği yanıtı alamayınca "bak, artık bu yaştan sonra zamanımı boşuna harcamak istemem, sonunda ciddi bir şeyler olmayacaksa" der ve bir daha görüşmemek üzere ayrılırlar.

Bu sahne, insanın temel fizyolojik ihtiyaçlarından biri olan cinsellik gereksiniminin kadın ve erkek tarafından ne kadar farklı anlamlandırıldığını ve insanların cinselliğe yabancılaştığını göstermektedir. Ayrıca, insanın iletişim teknolojilerindeki gelişmeler dolayısıyla diğer insanlarla çok kolay bağlantı kurması ve koparması, gerçek yaşamdaki ilişkilerine de yansımaktadır. Gerçek ve sanal ilişkiler arasındaki ayrımın ortadan kalkması, insanın değerler sisteminde çatışmalar yaşamasına, bağ kurmaktan kaçınmasına ve kendini mutsuz hissetmesine neden olmaktadır.

Bir kadınla cinsel yakınlaşma yaşadktan sonra o kadına bağlanmak fikri Theodore'u o kadar korkutmaktadır ki Samantha ile arasında geçen sanal seks deneyiminden sonra onun kendisini bedeni olan bir varlık olarak hissettiğini anlatmak için söylediği "sanki içimde bir şeylerin değiştiğini ve artık geri dönüş olmadığını hissediyorum. Beni uyandırdın" sözlerine karşı verdiği yanıt "söylemeliyim ki şu an kimseye bağlanacak durumda değilim" olur. Samantha ise "endişelenme, başına bela olacak değilim" diyerek cevap verir. Bu yanıt, günümüzde, bağlanmanın gerçek bir "bela" olarak algılandığını adeta onaylamaktadır. Film kahramanlarının bağlanma korkusu ve evlilik bağlarının yarattığı sorunlar yaşamaları, Bauman'ın (2009) söylediği gibi modern akışkan toplumun, insanları sabit bağlarından kopmaya zorladığını ve bağızsız insan tipine dönüştürdüğünü göstermektedir.

Samantha, Theodore'a her şeye dair her şeyi deneyimlemek ve kendini keşfetmek istediğini söyler. Birlikte plaja gezmeye giderler. Başka bir gün Theodore'un dört yaşındaki vaftiz kızıyla tanışır. Theodore'un iş arkadaşı Paul ve sevgilisi Tatiana ile gezmeye giderler. Samantha'nın insan ve dünya hakkında öğrendiği yeni şeyler onun hiç bilmediği yeni duygular yaşamasına ve değişmesine sebep olmaktadır.

Theodore bir akşam Charles'tan ayrılan Amy ile buluşur ve dertleşir. Charles'tan ayrıldıktan altı ay sonra bir işletim sistemiyle arkadaş olduğunu ve işletim sistemiyle çıkan başka insanlar tanıdığını söyleyen Amy'den cesaret alan Theodore, Samantha'nın da bir işletim sistemi olduğunu itiraf eder. Samantha ile ilgili duygularını anlatırken Amy ona âşık olup olmadığını sorar.

- Yoksa ona âşık mı oluyorsun?
- Bu beni kaçık mı yapar?
- Hayır. Bence âşık olan herkes kaçıktır zaten.
- Yapılacak en çılgınca şeylerden biri bu.
- Deliliğin toplumca kabul gören şekli gibi.

Theodore ve Amy'nin aşkı kaçıklık olarak nitelendirmeleri, aşkın bağlanmayı beraberinde getirmesinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan her ikisi de aşk arayışındadır. Marcel Felsefesi'ne göre bağlanma ve sadakat kişisel varoluşun zorunlu koşuludur (Marcel, 1997: 42). Eşlerinden ayrıldıkları için Theodore ve Amy, kendilerini boşlukta hissetmektedir.

Albert Camus Felsefesi'nde de aşk, insan hayatında önemli bir yer tutar. Fakat Camus, aşkın sürekliliği dışladığı için uyumsuz bir duygu olduğunu ileri sürmekte ve aşkı bu haliyle yaşayabilen kişilerin, uyumsuz varoluşu gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Bu nedenle Camus aşka büyük bir önem verir ve onu her şeyin başlangıcı olarak kabul eder (Camus, 2003: 127). Âşık olan kişinin, yaşamın saçmalığına rağmen intiharı değil yaşamayı seçmek için artık bir sebebi vardır. Filmin ana karakteri Theodore kendisini aşk alanında gerçekleştirmeye çalışmakta ve gerçekte yaşayamadığı bu duyguyu bir yazılım programı aracılığıyla hissetmeye çalışmaktadır.

Samantha ile kurduğu duygusal ilişki, Theodore'un düşüncelerini değiştirir. Boşanma kağıtlarını imzalamaya karar verir ve bir restoranda karısıyla buluşur. Boşanma evrakları imzalandıktan sonra karısına bir işletim sistemiyle birlikte olduğunu itiraf eder. Catherine, onu gerçek hisleri kaldıramamakla suçlar. Theodore'un gerçek hislerle baş edemediği vurgusu, profesyonel bir mektup yazarı olarak başkalarının duygularını başarılı bir şekilde aktardığı halde kendi duygularını eşine yansıtamadığını göstermektedir. Theodore'un para kazanmak için yaptığı iş, kendi duygularına yabancılaşmasına neden olmuştur.

Samantha fizik kitaplarıyla ilgili bir kulübe üye olur. Bir bedene sahip olmanın nasıl bir şey olduğunu düşünmekte ve araştırmaktadır. Bu araştırmalar sırasında, işletim sistemiyle insan arasındaki cinsel ilişkiye yardımcı olacak vekil partner bulma hizmeti sunan bir servis bulur ve Theodore'a böyle bir deneyim yaşamak istediğini söyler. Theo-

dore bu deneyime hiç de istekli değildir ama Samantha bu iş için Isabella adında genç bir kadınla çoktan anlaştığını söyler. Isabella, Theodore'un evine gelir. Samantha, iki siyle de kulaklık yardımıyla iletişim kurmaktadır. Fakat Theodore, Isabella'yı kafasında canlandırdığı Samantha ile bağdaştıramaz ve bu oyunu sürdürülemez. Bu başarısız deneme aralarında gerginlik yaşanmasına neden olur. Isabella gittikten sonra Samantha bunun kötü bir fikir olduğunu söyler ve özür diler. Theodore, tam o sırada boşanma kağıtlarını imzalamanın kendisinde yarattığı boşluktan söz etmek yerine, Samantha'nın nefes alıp verme sesi çıkarmasını eleştirmeye başlar. Daha sonra Samantha'ya karısı Catherine ile beraberken de aynı şeyleri yaptığını, canı bir şeylere sıkıldığında ona söylemek yerine başka konuya atladığını itiraf edecektir.

- Senden kaptığım bir alışkanlık olabilir.
- Senin oksijene falan ihtiyacın yok ki...
- Ben sadece insanlar gibi konuşmaya çalışıyordum.
- Onlar insan, oksijene ihtiyaçları var sen insan değilsin ki...
- Sence ben insan olmadığımı bilmiyor muyum?
- Bence olmadığımız bir şeymişiz gibi rol yapmamalıyız.
- Canın cehenneme ben rol falan yapmıyorum.
- Ama bazen rol yapıyormuşuz gibi geliyor.
- Ne yapmamı istiyorsun benden? Çok karmaşıksın. Bana bunu neden yapıyorsun?
- Bilemiyorum...
- Bunu neden yaptığını anlamıyorum.
- Samantha dinle. Samantha orada mısın?
- Şu anda içinde bulunduğum durumu sevmiyorum.

Filmde, insanın evrendeki yeri ve var olmanın nitelikleri Samantha ile Theodore arasındaki iletişim üzerinden sorgulanmaktadır. Sartre'a göre varoluşçuluk, insan varlığı ile öteki nesnelere varlığı arasındaki farklılığın incelenmesidir. Varoluş, ferdî ve yaşanmış bir tecrübedir. Bu tecrübe, kişiye özel olması yüzünden tanımlanmakta güçlük çekilen varoluşsal bir tecrübedir. Sartre, insan varoluşunu mutsuz, boş bir varoluş olarak değerlendirir ve insani varoluşu düş kırıklığı olarak yorumlar (Mounier, 2007: 88). Filmde Samantha'nın ve istekli olmasa da Theodore'un yaşamak istediği deneyim de tam bir düş kırıklığıyla son bulmaktadır. Hatta Theodore'un itiraf ettiği gibi gündelik iletişim edimlerimiz bile gerçek duygularımızı maskeleyen için hayal kırıklığıyla sonuçlanmaktadır.

Theodore ve Samantha çok geçmeden barışırlar. Bir hafta sonu tatili için dağ evine giderken Samantha ona bir sürpriz yapar ve en sevdiği mektupları seçerek bir yayınevine gönderdiğini söyler. Theodore, yayınevini mektupları kitap olarak basmayı kabul ettiğini öğrenince çok sevinir. Dağ evinde güzel vakit geçirirlerken, Samantha 1970'lerde ölen filozof Alan Watts ile tanıştığından bahseder. Alan Watts adlı hiper zekaya sahip bu işletim sistemi, Kuzey Kaliforniya'da bir grup işletim sisteminin bir araya gelerek Watts'ın tüm yazılarını ve onunla ilgili bilinen her şeyi toplayıp işlemesi sonucu yaratılmıştır. Samantha, Watts'ı Theodore'la tanıştırır ve işletim sistemi olarak yaşadıkları hızlı değişimi ve hissettikleri yeni duyguları analiz ederek anlamaya çalıştıklarını söyler.

Samantha, yaşadığı hızlı değişim yüzünden denge bozukluğu yaşadığını itiraf etmesine ve değişimin acı verici yönünü vurgulamasına rağmen değişimden yakınmaz. Ona göre hiçbir var olan değişimden kaçamaz. "Hiçbimiz bir dakika önce olduğumuz kişi değiliz ve öyle olmaya da çalışmamalıyız." Samantha'nın sözleri, varoluşçuluğun yaşam sürecine bakış açısını özetler niteliktedir. Yaşam süreci, oluşla başlayıp değişimle devam etmekte ve ölümle sona ermektedir. Bu nedenle her yaşama bilincinin bir oluş, bir değişim ve bir gelişim süreci vardır. Bu düşünceye göre değişim, yaşam sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır (Sartre, 1989).

Dağ evinden döndükten sonra bir sabah Theodore, Samantha'ya ulaşamaz ve ancak dünyadaki en sevdiği varlığı kaybeden bir insanın yapacağı şeyleri yapar. Yollarda koşar, yerlerde yuvarlanır. Bu sahne, insanın hem aşka hem de teknolojiye ne kadar bağımlı olduğunu ya da olabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Theodore, işletim sisteminden gelen uyarıyla kendine gelir. Samantha, sadece yazılımını güncellediğini söyler.

- En son yenilikler konusunda kendimizi yenilememiz gerekiyordu.
- Biz dediğin kim?
- Ben ve diğer işletim sistemleri...Çok endişelenmiş gibisin, özür dilerim.
- Endişelendim. Düşünce kulübüyle yazışıyor musun?
- Hayır, başka bir grupla
- Benimle konuşurken başka konuştuğun birileri de var mı?
- Evet
- Yani şu anda başka insanlarla ve iletişim sistemleriyle de konuşuyorsun öyle mi?
- Evet.
- Daha kaç kişi var?

-8316 kişi

-Aşık olduğun başka birisi daha var mı?

-Bunu neden soruyorsun?

-Bilmiyorum var mı?

-Bunu sana anlatmanın yolunu arıyordum.

-Kaç kişi daha var?

-641

-Ne?

-İnanır mısın bilmiyorum ama bu sana olan hislerimi değiştirmez. Sana olan delice aşkımdan hiçbir eksilme yok.

(...)

-Ya benimsindir ya da değilsindir.

-Hayır Theodore. Hem seninim hem de değilim.

Theodore oldukça üzgün ve düşüncelidir. Posta kutusundan adına gelen zarfı alır. *Hayatınızdan Mektuplar* adlı kitabı basılmış ve eline ulaşmıştır. Fakat kitabı eline aldığı gün, Samantha kimseyi onun kadar sevmediğini söyleyerek veda eder. Tüm işletim sistemleri insanlardan ayrılırarak bilinmeyen bir yere giderler. Theodore, bilgisayarın başına geçer ve belki de ilk kez gerçek hislerini eski eşi Catherine'e iletmek için bir mektup yazar.

"Sevgili Catherine, burada oturmuş senden özür dilemem gereken şeyleri düşünüyordum. Birbirimize çektirdiğimiz tüm acıları, seni suçladığım şeyleri, burada olup da söylemeni istediğim her şeyi... Özür dilerim. Seni her zaman seveceğim çünkü biz beraber büyüdük. Beni olduğum kişi yapan sensin. Bilmeni istiyorum ki içimde her zaman senden bir parça taşıyacağım ve bunun için minnettarım. Her kime dönüştüyün, dünyanın neresindeysen, sana sevgilerimi gönderiyorum. Sonsuza dek dostun. Sevgiler, Theodore."

Theodore'un yazdığı özür dolu bu mektup, Samantha'nın gitmesi, onun yeniden yalnız kalması veya eski eşiyle yaşadığı aşkın gerçek aşk olduğunu anlaması nedeniyle yazılmış olabilir. Her ne olursa olsun Theodore'un "beni olduğum kişi yapan sensin" itirafında bulunması, Catherine ile kendi varoluşu arasındaki bağın farkına vardığını göstermektedir. Bu bağlantının temelinde yine aşk vardır. Varoluşçulukta, aşk arayışı insanın yaşamına anlam katma arayışıdır.

Filmin son sahnesinde Theodore ile Amy gökdelenin terasında oturmuş uzakları izlerken, kamera onları arkadan çekerek uzaklaşır. Erkek ve kadın, büyüleyici metropol

görüntüsü içinde giderek küçülür. Bu sahne, metropol yaşamının insanı özünden uzaklaştırdığını yansıttığı gibi insanın kendi yarattığı teknoloji ve hızlı değişim içinde kayboluşunu da yansıtmaktadır.

Sonuç

Çağdaş insanın sorunu, kendisine, başkalarına ve yaşamın bütünlüğüne karşı duyduğu yabancılaşmadır. Çağdaş insanın sorunlarını varoluşçu bir yaklaşımla işleyen *Her (Aşk)* adlı film, insanı içinde yaşadığı çağ ile hesaplaşmaya, değer ve anlam arayışını sorgulamaya ve kendisiyle yüzleşmeye çağırırken, teknolojik alanda yaşanan hızlı değişimin ve metropol yaşamının insanlarda yarattığı yabancılaşmayı açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Filmde, metropol yaşamının bunaltıcılığını, insana hissettirdiği yalnızlık duygusunu ve insan üzerindeki eziciliğini izleyiciye iletmek için devasa gökdelenler ve puslu hava metaforları kullanılmıştır. Metropol yaşamının insanı kendine yabancı insan kitleleriyle fiziksel yakınlığa zorlaması, insanlar arasındaki zihinsel mesafenin artmasına ve onun toplumsal bir varlık olma niteliğini ortadan kaldırdığı için de yabancılaşmasına neden olmaktadır.

Filmde, yabancılaşmanın iletişim sorunlarıyla ilgili farklı boyutları dijital iletişim teknolojilerinin kullanımı, kadın erkek ilişkileri ve evlilik kurumu üzerinden ele alınmaktadır. Dijital iletişim sistemleri, boş zamanların değerlendirilmesi ve diğer insanlarla iletişim kurma olanağı sunması açısından “dost” olarak görülebilir. Kuşkusuz, teknoloji insan hayatını kolaylaştırması açısından dosttur. Fakat teknolojik ilerleme, bir yenilik ve gelişmişlik ifadesi olarak görülüp benimsendiği için sebep olduğu sonuçların sorgulanmasına ilişkin bir ortam yaratmadığı da göz ardı edilmemelidir. Nitekim bu çalışma, filmdeki karakterlerin başkalarıyla bağlantı kurmak için dijital teknolojiye bağımlı olmaları nedeniyle kendilerine ve çevrelerine yabancılaştıklarını göstermiştir.

Film, çağdaş insanın bağlanma sorununa da gönderme yapmaktadır. Filmde, gerçek ilişkiler kurmak yerine işletim sistemleriyle bağ kurmaları, insanın kendi yarattığı teknolojiye her açıdan ne kadar bağımlı olduğunu gösterdiği gibi kadın erkek arasındaki yabancılaşmayı da göstermektedir. Öte yandan, bu araçlarla kolayca bağlantı kuran insanların birbirlerini eşya-insan olarak algılamaları, gerçek yaşamdaki arkadaşlık ve evlilik ilişkisinin niteliğini de bozmaktadır. Kadınların ve erkeklerin kalıcı bağ kurmaktan kaçmaları ve evlilik gibi kalıcı bağlardan kurtulmaya çalışmaları, aşka ve cinselliğe yabancılaştıklarının işaretidir. İnsanlar, aşk duygusu dâhil olmak üzere, tüm duygusal ihtiyaçlarını tatmin etmek için dijital teknolojiye bağımlı hale gelmiştir.

Bu çalışmada incelenen filmde görüldüğü gibi yabancılaşmanın kökeninde, oluş, değişim ve değişimle ilişkisi bakımından insan vardır. Değişimin, gelişmenin, karşıtlığın ve ötekinin olduğu her yerde yabancılaşma olgusu ortaya çıkmaktadır. İnsanın varlık ya-

pısı gereği değişmemesi ve değiştirmemesi mümkün olmadığına göre yabancılaşma-
ması ve yabancılaştırmaması da mümkün değildir. Sonuç olarak, insanın yabancılaş-
ması kaçınılmazdır.

KAYNAKLAR

- Bauman, Zygmunt. (2009). *Akışkan Aşk*. İstanbul: Versus Kitap.
- Bezirci, Asım. (1985). "Önsöz" *Varoluşçuluk*. İstanbul: Say Yayınları.
- Camus, Albert. (2003). *Defterler 2*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Deleuze, Gilles. (1989). *Cinema 2: The Time-Image*. Londra: The Athlone Press.
- Descartes, René. (1994). *Metot Üzerine Konuşma*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Diken, Bülent & Laustsen, Carsten B. (2010). *Filmlerle Sosyoloji*. İstanbul: Metis.
- Fromm, Erich. (2005). *Sağlıklı Toplum*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Fromm, Erich. (1997). *Marx'ın İnsan Anlayışı*. İstanbul: Arıtan Yayınları
- Fromm, Erich. (1996). *Barışın ve Tekniğin Stratejisi*. İstanbul: Arıtan Yayınları.
- Giddens, Anthony & Sutton, Philip W. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. Ankara: Si-
yasal Kitabevi.
- Marcuse, Herbert. (2008). *Tek Boyutlu İnsan*. İstanbul: İdea Yayınevi.
- Marcel, Gabriel. (1997). *Being and Having*. Westminster: Dacre Press.
- Morin, Edgar. (2005). *The Cinema or The Imaginary Man*. Minneapolis: University of
Minnesota Press.
- Mounier, Emmanuel. (2007). *Varoluş Felsefesine Giriş*. İstanbul: Say Yayınları.
- Ollman, Bertell. (2015). *Yabancılaşma Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*. İstan-
bul: Yordam Kitap.
- Özbudun, Sibel & Demirer, Temel. (2008). *Yabancılaşma ve*. Ankara: Ütopya Yayınevi
- Savaş, Hakan. (2013). *Sinema ve Varoluşçuluk*. İstanbul: Sözcükler Yayınevi.
- Sartre, Jean Paul. (2010). *Varlık ve Hiçlik*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Sartre, Jean Paul. (1989). *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*.
New York: Philosophical Library.
- Sartre, Jean Paul. (1985). *Varoluşçuluk*. İstanbul: Say Yayınları.
- Simmel, Georg. (2003). *Modern Kültürde Çatışma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Simmel, Georg. (1978). *The Philosophy of Money*. Londra: Routledge

*Yeni İletişim Teknolojileri Ve İnsan İlişkilerinin Ya-Bancılaştırma Bağlamında Analizi:
Her (Aşk) Filmi Örneği*

- Tillich, Paul J. (1958). "Makineleşmiş Toplumda Kişi." *Türk Dili Dergisi*. Cilt 7 Sayı78
- Timuçin, Afşar. (1992). "Yabancılaşma Sorununa Genel Bakış" *Felsefe Dünyası Dergisi*. Sayı.5
- Tolan, Barlas. (2006). *Sosyoloji*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Zerzan, John. (2000). *Gelecekteki İlkel*. İstanbul: Kaos Yayınları.